

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ АВТОНОМІЇ СПОРТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

LEGAL ASPECT THE AUTONOMY OF SPORTS ORGANIZATIONS

Біляєв О.О.,

к.ю.н., асистент кафедри цивільного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена аналізу спортивних організацій як одного із видів суб'єктів цивільного права. Розглядаються питання правоздатності спортивних організацій, співвідношення правоздатності з принципом автономії спортивних організацій. Досліджується межа автономії та фактори впливу на неї. Встановлюється зміст автономії спортивних організацій.

Ключові слова: юридична особа, спортивна організація, спорт, правоздатність, автономія.

Статья посвящена анализу спортивных организаций как одного из видов субъектов гражданского права. Рассматриваются вопросы правоспособности спортивных организаций, соотношения правоспособности принципа автономии спортивных организаций. Исследуются границы автономии и факторы влияния на них. Устанавливается содержание автономии спортивных организаций.

Ключевые слова: юридическое лицо, спортивная организация, спорт, правоспособность, автономия.

The article is devoted to analysis of sports organizations as one of the subjects of civil law. Examines the capacity of sport organizations, the ratio of capacity to the principle of autonomy of sports organizations. In particular, it is noted that the level of freedom for each legal entity varies depending on the orientation of entrepreneurial or non-entrepreneurial activity, and the direction or type of such activity. For legal entities, which have opted for sports activity, restrictions or level of freedom is significantly lower than for the vast majority of legal persons created with other goals and objectives.

Investigate the limit of the autonomy and the factors influencing it. So, the main factors of influence is the best sports organization in the system, which is formed on the principle of hierarchy. Components of this system are the national and international Federation of sports organization and sports its primary link. The main link in the system recognized by the international Olympic Committee. It is noted the impossibility of the existence of the system of sports organizations outside the scope of the national legislation of Ukraine, however, there are cases in which public authorities do not respond to certain violations of the law, or obliged to implement in national law certain norms and rules developed by the system of sports organizations in connection with the holding of sports competitions.

Sets the contents of the autonomy of sports organizations, components of which are: establishment of the rules of the sports; establishing regulations of conducting of competitions; establishing disciplinary sanctions in the sphere of competitive activity, including for doping; establishment of the functioning of the sports facilities in matters concerning the organization and holding of competitions. The necessity of legal regulation of the principle of the autonomy of sport to ensure safeguards and mechanisms.

Key words: legal entity, sport organization, sport, standing, autonomy.

Реалізація окремих завдань, недосяжних для фізичної особи, виявляється можливою в разі об'єднання таких осіб в певну організацію, якою в цивільному праві визнається юридична особа. За ст. 2 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) юридична особа є самостійним учасником цивільних правовідносин. Юридична особа «живе» за певними законами, постійно удосконалюючись у зв'язку із зміною соціально-економічних формацій [1, с. 141]. Однак, така самостійність завжди не є безмежною, свобода діяльності будь-якої юридичної особи обмежується, поперше, ззовні – актами законодавства і, по-друге, зсередини – метою і завданнями, що були поставлені засновниками (учасниками) під час її створення. Рівень свободи для кожної юридичної особи різниться в залежності від спрямування на підприємницьку чи непідприємницьку сферу діяльності, а також від напрямку або виду такої діяльності. Для юридичних осіб, які обрали для себе спортивний (не включає фізичну культуру) напрямок діяльності, обмеження або рівень свободи є суттєво нижчим, ніж для переважної більшості юридичних осіб, створених з іншими цілями та завданнями. Таким чином, спортивні організації наділяються власним, не притаманним іншим організаціям, рівнем автономії у правовідносинах.

Автономія (з грец. «незалежність») – це самостійність, здатність чи право суб'єкта діяти на основі встановлених (створених, розроблених власноруч) принципів.

Безсумнівно, що вирішення питання автономії спортивної організації не виявляється можливим без встановлення обсягу її правоздатності. За загальним правилом, юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільна правоздатність), як і фізична особа, за винятком тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Загальною правоздатністю наділені всі підприємницькі товариства, незважаючи на те, що мета їх заздалегідь відома і визначена – отримання прибутку

і подальший його розподіл серед учасників. Дана мета є природною для підприємництва, властива тільки йому і не обмежує у виборі виду діяльності такі товариства. «Також це не перешкоджає можливості учасникам (засновникам) підприємницького товариства звузити обсяг правоздатності, тобто зробити її спеціальною. Для цього необхідно закріпити в статутних документах конкретні (крім отримання прибутку) цілі і предмет (перелік видів) його діяльності» [2, с. 126]. Особливість правоздатності спортивної організації, створеної як підприємницьке товариство, полягає в обранні нею певного предмета діяльності – виду (-ів) спорту, а специфічність – у наявності одночасно взаємодоповнюючих одна іншу цілей – отримання прибутку і подальший його розподіл та досягнення спортивного результату. Звідси, має місце добровільне обмеження правоздатності спортивної організації шляхом обрання тільки тих видів діяльності, завдяки яким можливе досягнення поставлених перед організацією цілей. У разі обрання спортивною організацією непідприємницького напрямку діяльності, досягнення спортивного результату має стати основною метою, задля якої створюється така організація. Таким чином, будь-яка спортивна організація наділена спеціальною правоздатністю, що обумовлено специфічним напрямом її діяльності – досягненням спортивного результату. Обсяг такої правоздатності суттєво відрізняється від обсягу будь-якого непідприємницького товариства та підданий істотному впливу різноманітних чинників, які переважно звужують обсяг правоздатності та мають значення для автономії спортивної організації, про що буде зазначено нижче.

Автономія має розглядатись у декількох аспектах: як незалежність від публічної влади та від інших міжнародних і національних організацій.

Принцип автономії спорту від публічної влади є, на думку більшості авторів, що займаються тематикою пра-

вового регулювання спорту, одним з найважливіших принципів, на яких побудована вся сфера спорту [3, с. 34; 4, с. 268; 5, с. 278]. Однак, законодавство України не приділяє належної уваги втіленню цього принципу у правове регулювання. Основним нормативним актом у спортивній сфері є Закон України «Про фізичну культуру та спорт» (далі – Закон), в якому жодним чином не згадується про принципи та засади взаємодії суб'єктів спорту з публічно-правовими інституціями, а лише визначається у ст. 6 коло повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, та інших центральних органів виконавчої влади у сфері фізичної культури та спорту. Все ж таки, варто відзначити преамбулу Закону, що певною мірою встановлює відокремленість органів державної влади від суб'єктів сфери фізичної культури та спорту. Зазначається: «Закон визначає загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту та регулює суспільні відносини у створенні умов для розвитку фізичної культури і спорту». Однак, аналізуючи зміст Закону можна дійти висновку, що детально та ретельно врегульовано питання взаємодії державних органів управління сферою спорту та суб'єктів сфери спорту, які претендують на бюджетне фінансування, отримання спортивних звань, розрядів тощо. Разом з тим, існує багато положень Закону, в яких органам державної влади надається можливість впливу на автономію спортивних організацій. Так, у вже згадуваній вище ст. 6 Закону центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, організовує та проводить чемпіонати України з видів спорту, визнаних в Україні, інші всеукраїнські та міжнародні спортивні заходи. Статутом, наприклад, федерації футболу України (далі – ФФУ) встановлено, що за ст. 3 центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, делегує ФФУ виключне право на організацію та проведення офіційних міжнародних і національних змагань з футболу на території України [6]. ФФУ визнає цілі та завдання ФІФА та УЄФА, керується у своїй діяльності документами зазначених організацій та приймає на себе зобов'язання дотримуватися обов'язків, передбачених останніми для Національних асоціацій. Однак, ст. 19 статуту ФІФА визначено що, «кожна асоціація-член керує своїми справами незалежно та без неналежного впливу з боку третіх сторін/осіб», чим і впроваджується принцип автономії від впливу будь-яких третіх осіб, у т. ч. органів державної влади. На нашу думку, такий підхід має бути впроваджений і у національне законодавство. Оскільки наявні положення ч. 8 ст. 20 Закону, за якими центральний орган виконавчої влади затверджує перелік відповідних міжнародних спортивних федерацій з виду спорту, де національна федерація може представляти вид спорту; затверджує правила спортивних змагань за ч. 2 ст. 40 Закону, хоча такі правила розробляються міжнародними спортивними організаціями та затвердження не впливає на необхідність їх дотримання під час проведення змагань.

Разом з тим, абсолютної автономії в природі не існує. Будь-який суб'єкт права має підпорядковуватись, перш за все, встановленим державною владою правовим нормам у вигляді нормативних актів, які є необхідними для закріплення певного порядку суспільних відносин. Однак, на вірну думку Н. Ю. Філатової, залишається незрозумілим з положень Закону України «Про фізичну культуру та спорт», чи мають право спортивні організації приймати власні правила та норми і здійснювати контроль за їх дотриманням [7, с. 81].

Де-факто, спортивними організаціями розроблені та застосовуються зазначені правила та норми, які можуть

бути сприйняті органами державної влади, іноді імплементовані в систему національного законодавства, а іноді не сприйняті.

Сприйняття може знаходити свій прояв у наступному:

1. Однією із вимог УЄФА з використання стадіонів для проведення змагань, яка є недержавною міжнародною організацією, внаслідок «завоювання» Україною права проведення чемпіонату Європи з футболу у 2012 р., було прийняття Верховною Радою України Закону України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» [8]. Так само, Всесвітня антидопінгова агенція (далі – ВАДА) проводила моніторинг та вимагала від усіх країн привести свою антидопінгову діяльність у відповідність до прийнятих нових правил і стандартів. Беручи до уваги вищевикладене, постала необхідність внесення відповідних змін у частині уточнення визначень та загальних засад здійснення антидопінгової діяльності та приведення у відповідність до сучасних вимог розвитку світового спортивного руху Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті», що і було здійснено 07 лютого 2017 р. [9]. І підпорядкування вимозі цієї Організації – внести зміни у національне законодавство, прийняти закон, присвячений створенню умов для проведення чемпіонату з футболу, мало б розцінюватися як посягання на публічний порядок в державі.

2. У змаганнях з боксу, карате та інших контактних видів спорту сам факт побиття і, як наслідок, нанесення шкоди здоров'ю (легкої чи в іншій мірі) оцінюється не з позицій норм кримінального законодавства, як це було б у будь-якій іншій ситуації (поза рамками спортивних змагань), а в рамках саме правил проведення таких змагань. Іншими прикладами можуть бути масова бійка в хокеї, завдання шкоди футболісту після свистку судді, потрапляння спортивного снаряду у вболівальника або навіть шкода, завдана тварині під час тренувань чи змагань. Тобто такі ситуації виводяться з-під дії кримінального закону, що ніде безпосередньо законодавчо не закріплено, але за замовчуванням визнається державою та не підлягає переслідуванню з її сторони. Однак це питання потребує більш ретельного аналізу в аспекті наявності чи відсутності вини в діях спортсмена у формі умислу.

Невідповідність законодавству України, що залишається без належної уваги зі сторони державних органів:

1. У ст. 3 Закону України «Про фізичну культуру та спорт» визначається, що громадяни мають право займатися фізичною культурою і спортом незалежно від ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак. Однак, закріплене право на зайняття спортом може бути обмежено за ознакою громадянства. Так, відповідно до ст. 3 Положення про Кубок України з футболу сезону 2017/18 під час проведення матчів Кубка кількість футболістів-легіонерів, які одночасно перебувають на полі в матчі у складі однієї команди УПЛ, ПФЛ або ААФУ, не повинна перевищувати 7 (сім) осіб [10]. Це є нічим іншим, як дискримінацією за ознакою походження громадянина, що суперечить і Конституції України, яка у ст. 26 встановлює рівність прав громадян України та іноземних громадян, недопустимість будь-яких привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, етнічного та соціального походження, за мовними або іншими ознаками. Так само обмеження права на зайняття спортом є певні спортивні санкції, встановлені за порушення правил проведення змагань у вигляді видалення з майданчика, дискваліфікації на певний період, кількість матчів, позитивно в разі вживання спортсменом стимулюючих речовин, або вимога відібрання біологічних зразків у міжзмагальний період, встановлена ВАДА з метою пе-

ревірки вживання стимулюючих речовин, яка є умовою допуску до участі у змаганнях.

2. Притягнення спортсмена або спортивної організації до відповідальності у разі порушення спортивних норм та правил. Вирішення спорів, що виникають між суб'єктами у сфері фізичної культури і спорту, здійснюється відповідно до закону постійно діючим спортивним третейським судом, як зазначає ч. 9 ст. 45 Закону. Переважна більшість національних федерацій мають у своєму складі певні утворення, спрямовані на вирішення спірних питань в межах того виду спорту, який культивується федерацією. Вони мають локальну сферу впливу, яка обмежена видом спорту і створюють рішенням керівного органу відповідної федерації. Однак, їх рішення є обов'язковими до виконання всіма членами федерації. Так, п. 1.7 ст. 70 Регламенту всеукраїнських змагань з футболу серед команд клубів Української Прем'єр-ліги 2017/18 визначено: «для вирішення будь-яких спірних питань і конфліктів, що виникають між суб'єктами футболу в межах дії статуту або регламентних документів ФФУ та УПЛ, клуби, офіційні та посадові особи, тренери, агенти футболістів, футболісти повинні вичерпати всі внутрішні засоби правового захисту в межах статутних і регламентних норм УПЛ, ФФУ, УЄФА, ФІФА, а також в CAS». Більше того, п. 2 встановлюються наслідки: «У разі подання позовних заяв до судів загальної юрисдикції для вирішення будь-яких спірних питань і конфліктів, що виникають між суб'єктами футболу в межах дії статуту або регламентних документів ФФУ без попереднього вичерпання всіх внутрішніх засобів правового захисту в межах статутних і регламентних норм УПЛ, ФФУ, УЄФА, ФІФА та CAS, до заявників застосовуються дисциплінарні санкції згідно з Дисциплінарними правилами ФФУ».

Фактично, створюється внутрішня система квазісудових органів, з обов'язковим їх використанням до звернення до юрисдикційних органів захисту. Умовою членства у федерації є безумовне дотримання всіх статутів та регламентів національних та міжнародних федерацій, визнання Спортивного арбітражного суду (CAS) у місті Лозанна (Швейцарія) як єдиного компетентного органу, що ухвалює рішення щодо всіх спірних спортивних питань відповідно до статутів ФІФА, УЄФА, ФФУ та УПЛ як остання інстанція.

Зміст згаданого Регламенту є типовим, і федерації з інших видів спорту використовують схожі механізми вирішення спірних питань.

Конституція України поширює юрисдикцію судів на усі правовідносини, що виникають у державі і забороняє делегування чи привласнення їх функцій (ч. 1, ч. 2 ст. 124). Згідно ч. 3 ст. 3 Цивільно-процесуального кодексу України, відмова від права на звернення до суду за захистом є недійсною. Схожа норма міститься і у Господарському кодексі України: «угода про відмову від права на звернення до господарського суду є недійсною» (ч. 3 ст. 1).

Розглядаючи автономію спортивних організацій як незалежність від інших міжнародних і національних організацій маємо відзначити наступне. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 березня 2015 р. № 207-р «Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС» [11], відповідно до якого, Україною приймаються регламенти Ради асоціації, Комітету асоціації і його підкомітетів, де для досягнення мети поступового наближення законодавства України до права Союзу, яка закріплена в цій Угоді, Рада асоціації буде форумом для обміну інформацією про законодавчі акти України та Європейського Союзу, як чинні, так і ті, що перебувають на стадії підготовки, а також про заходи з їх виконання, впровадження та дотримання. Фактично мова йде про гармонізацію законодавства України із законодавством Європейського Союзу, та необхідність додержання його норм

та правил. Не є виключенням і нормативні акти Європейського Союзу щодо спортивних організацій.

Всі міжнародні організації, компетенція яких поширюється на сферу спорту, можуть бути поділені на дві великі групи:

1. Ті, що мають загальну компетенцію в сфері спорту.
 2. Ті, що мають спеціальну компетенцію в сфері спорту.
- До першої групи належать такі організації, як:
- Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО). Україна є членом з 1954 р. Резолюцією 1978 р. була прийнята міжнародна хартія фізичного виховання, фізичної активності та спорту;
 - Рада Європи. Хоча Україна і не набула членства, однак стала стороною декількох конвенцій цієї організації у сфері спорту, зокрема: Європейської культурної конвенції [12]; Антидопінгової конвенції Ради Європи [13]; Конвенції проти маніпулювання спортивними змаганнями [14]; Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема футбольних матчів [15]; Конвенції Ради Європи про комплексний підхід до питань безпеки, охорони та послуг під час футбольних матчів та інших спортивних заходів [16]. Окрім того, Україна є членом Розширеної часткової угоди про спорт (EPAS), яка, починаючи з 2007 р. стала платформою для міжурядового співробітництва в галузі спорту під егідою Ради Європи.

До другої групи належать такі організації, як:

- Міжнародний олімпійський комітет (МОК). Це головна організація олімпійського руху, створена у 1894 р. За юридичним статусом – державна міжнародна організація у формі асоціації зі статусом юридичної особи. Напрямок діяльності – керівництво олімпійським рухом у відповідності до Олімпійської хартії. До складу МОК входять фізичні особи – члени МОК; міжнародні федерації з олімпійських видів спорту; комісії спортсменів МОК; Національні олімпійські комітети;

- Асоціація національних олімпійських комітетів (АНОК) – міжнародна організація, що об'єднує 204 національних олімпійських комітети (НОК), визнаних МОК;

- Генеральна асоціація міжнародних спортивних федерацій – АГФІС. Це найбільша з міжнародних спортивних організацій, до складу якої входить 101 міжнародна організація. Крім АГФІС існує ще три об'єднання міжнародних спортивних федерацій. Це – Асоціація міжнародних федерацій, визнаних МОК (АРИСФ); Асоціація міжнародних олімпійських федерацій з літніх видів спорту (АСО-ІФ); Асоціація міжнародних олімпійських федерацій з зимових видів спорту (АІВФ);

- міжнародні спортивні федерації з окремих видів спорту, які являють собою об'єднання національних федерацій з окремого виду (видів) спорту. З метою розвитку олімпійського руху МОК може визнавати в якості міжнародної спортивної федерації міжнародні недержавні організації, які здійснюють керівництво одним чи декількома видами спорту на всесвітньому рівні та включають до свого складу організації, що здійснюють керівництво цими видами спорту на національному рівні. Для прийняття до складу їх діяльність має відповідати статутним вимогам міжнародної спортивної федерації, зокрема такі організації мають застосовувати Антидопінговий кодекс олімпійського руху та проводити ефективне тестування поза змаганнями у відповідності до встановлених антидопінгових правил. Здійснюючи керівництво своїми видами спорту, міжнародні спортивні федерації зберігають автономію. Вони є самостійними організаціями, які не підвладні в своїй діяльності ніякому іншому міжнародному об'єднанню, за виключенням МОК, який визначає правила проведення та програму олімпійських ігор. Однак, технічний контроль та керівництво змаганнями покладається на міжнародну спортивну федерацію;

– міжнародні спортивні федерації, створені за колом осіб. Наприклад, міжнародна федерація університетського спорту, міжнародний союз залізничників, християн, католиків і т. д.;

– національні федерації з видів спорту.

Звуження обсягу правоздатності спортивних організацій обумовлено метою діяльності, обраною при їх створенні, що призводить до необхідності для досягнення цілі створення виконувати ті правила та норми, які містяться у статутних документах вищих за повноваженнями організацій, система яких збудована за принципом ієрархії, де найвищими повноваженнями наділений МОК. Така система має бути незалежною від будь-якого впливу державних інституцій (однак в реаліях України це не виявляється можливим, завдяки достатньому обсягу бюджетного фінансування як спортивних організацій, так і будівництва та функціонування спортивних споруд, проведення деяких спортивних змагань і т. д.), однак існувати з дотриманням вимог діючого законодавства.

Безсумнівно, напрямки розвитку всієї системи впливають і на кожен її елемент. І, якщо, наприклад, право первинної спортивної організації на укладення договору купівлі-продажу спортивної споруди не може бути обмежене

системою, то для досягнення мети створення спортивної організації необхідно обов'язково приймати до уваги вимоги, що є необхідними для проведення змагань (міжнародних, національних або місцевих) в спортивній споруді (рівень освітлення, вміст глядачів, додержання правил безпеки і т. д.).

На нашу думку, відсутність на рівні національного законодавства закріплення принципу автономності спорту, відсутність закріплення забезпечення його гарантій і механізмів веде до істотного зниження ефекту реалізації цього принципу і розкриття його позитивного потенціалу.

Вважаємо, варто виокремити характерні особливості, властиві автономному розвитку суб'єктів сфери спорту, елементи, що розкривають зміст автономії спорту для вибудовування інституційної правової моделі автономії спорту, яка охоплює такі автономні повноваження та правомочності суб'єктів спорту:

1. Встановлення правил видів спорту.
2. Встановлення регламентів проведення змагань.
3. Встановлення дисциплінарних санкцій у сфері змагальної діяльності, у т. ч. за вживання допінгу.
4. Встановлення особливостей функціонування спортивних споруд у питаннях, що стосуються організації та проведення змагань [17, с. 171].

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільне право України : підручник : у 2 т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – Т. 1. – 2004. – 480 с.
2. Гражданское право : учебник / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М. : ПРОСПЕКТ, 1998. – Ч. 1. – 1998. – 632 с.
3. Pigeassou C. Management des organisations de services sportifs / C. Pigeassou, C. Garrabos. – Paris : Presses universitaires de France, 1997. – 314 с.
4. Chappelet J.-L. For negotiated autonomy of sport / J.-L. Chappelet // XIII Olympic Congress (Copenhagen, 2009). Contributions. – Belmont-sur-Lausanne (Switzerland) : Lautrelabo S. à r. l., 2009. – 751 с.
5. Morariu O. The autonomy of the Olympic Movement in the context of globalisation / O. Morariu // XIII Olympic Congress (Copenhagen, 2009). Contributions. – Belmontsur-Lausanne (Switzerland) : Lautrelabo S. à r. l., 2009. – 751 с.
6. Статут громадської спілки «Федерація футболу України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ffu.org.ua/files/ndocs_904.pdf.
7. Філатова Н. Ю. Саморегулівні організації як суб'єкти цивільного права : Монографія / Н. Ю. Філатова. – Х. : Право, 2016. – 240 с.
8. Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів : Закон України // Офіційний вісник України. – 2011. – № 59. – Ст. 2346.
9. Про антидопінговий контроль у спорті : Закон України від 07 лютого 2017 року // Офіційний вісник України. – 2017. – № 21. – Ст. 586.
10. Регламент всеукраїнських змагань з футболу серед команд клубів Української Прем'єр-Ліги сезону 2017/18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.upl.ua/uploads/1707/N6qGptcR6g_e3Ow-UliOHIThv2s4jbp.pdf.
11. Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 березня 2015 року № 207-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/207-2015-p>.
12. Європейська культурна конвенція 1954 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_213.
13. Антидопінгова конвенція 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_228.
14. Конвенція Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_c01.
15. Європейська конвенція про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема футбольних матчів (ETS № 120) 1985 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_003.
16. Конвенція Ради Європи про комплексний підхід до питань безпеки, охорони та послуг під час футбольних матчів та інших спортивних заходів 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU16092.html.
17. Кошовий О. Г. Принцип автономії спорту як базова засада його організації в Україні / О. Г. Кошовий // Право України. – 2016. – № 2. – С. 168–174.